

Prof. Dr. Mehmet Özmen
Armağanı

Editörler

Nurettin Demir - Faruk Yıldırım

Adana 2014

Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı

Editörler: Nurettin Demir - Faruk Yıldırım

© Bu kitapta basılan makalelerin yayın hakları yazarlarına aittir. Makaleler, yazarlarının izni olmadan basılı veya elektronik olarak çoğaltılamaz, başka dile çevrilemez.

ISBN: 978-975-487-196-8

Kapak Tasarım: Emine Ağırbaş

Baskı: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü

İsteme Adresi: Çukurova Üniversitesi

Basın ve Halkla İlişkiler Bürosu

Balcalı/ADANA

Mail: basin-halk@cu.edu.tr

Tel. : 0 322 338 71 14

Metinlerarasılık ve Yunus Emre'nin Ahmed Yesevî'den Alıntıladığı Şiiri

Mehmet Güneş Şahbaz, Çukurova Üniversitesi

Giriş

Elde bulunan her metin ortaya çıkış aşamasında dilin oluşumunun bir gereği olarak farklı metinlere yelken açar. Öncel metinleri, yaratılan yeni metnin özgün yapısı içerisinde yeniden işler. Bu alanın öncü isimlerinden Julia Kristeva'ya göre tek başına bir metin yoktur, her metin bir alıntılar mozaiğidir. Her yazar bilinçli ya da bilinçsiz olarak diğer metinlere göndermelerde bulunur. Bir metnin çağdaşı ya da kendinden önceki metinlerle olan alışverişi; var olan bir geleneğe bağlılığı ya da farklı geleneklerin kesişim noktasını ifade edebilir. Bu alışverişi bir gelenek içerisinde değerlendirecek olursak, bunun metne katkı sağlayacağı, geleneğin kendini hem yinelerken hem de yenileyeceği gerçeğini gözden kaçırmamak gerekir. Bir geleneğe bağlı olarak yazma ya da bir ideolojiye bağlı olarak yazma ister istemez metinlerin birbirine benzerliğini getirir. Yazıla gelmiş metinleri özümseyerek kendi özgün yazı sistemini oluşturan metin yazarları doğal olarak kendi metinlerinde, geçmiş metinleri hissettirirler. Yazınsal metinleri çözümlemede kullanılan metinlerarasılık; metnin katlı yapısını, ana metin ve öncel metin kavramlarını kendine has teknikler ışığında yeniden ele alır. Türkiye'de bu konuda öncü çalışmacılardan olan Kubilay Aktulum'a göre "alıntı, anırtıma, gönderme, kolaj ve yeniden yazma" metinlerin karşılıklı incelenmesinde kullanılan bazı unsurlardır (2000). Şiirde, düzyazıda ilk yazılı metinlerden günümüze bu ilişkiler ağı göze çarpar. İnsanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklı olarak onun yaratısı olan metinler de kendi arasında iletişim içinde yazılırlar. Başka bir tabirle metinler kendi aralarında sosyalleşirler. Divan Edebiyatı metinlerinde kullanılan her mazmun, ifade ettiği anlam itibarıyla diğer metinlerle bağlantılıdır. Bu mazmunların yazın içerisindeki anlamlandırması bir birikimin sonucudur. Bu yönüyle yazılan metinler daha oluşum aşamasında öncel metinleri kullanır. Bu mazmunların kullanılmaması onu gelenekten uzaklaştıracaktır. Yine nazire yazma geleneği metinlerarası ilişkilerin en açık şekilde görüldüğü bir başka unsurdur. Şairin başka bir şiirden aldığı kısımlarla aynı vezin ve kafiye yapısıyla kendi şiirini oluşturması, dört beş bazen altı mısrayla bu alıntıyı tamamlaması direk olarak metinlerarası olarak gösterilebilecek bir unsurdur. Divan geleneğinde kullanılan söz sanatlarından olan irsâl-i mesel, iktibas veya telmih gibi sanatlar da bu bağlının ne denli güçlü olduğunun bir başka göstergesidir. Aynı durum edebiyatımızın tasavvuf alanında yazan şairleri içinde geçerlidir. Ortak bir geleneğe bağlı

olarak yazma şairlerin birbirini etkilemelerine açık bir durum sunmaktadır. Bazen gizli bazen belirgin şekilde şairlerin metinlerini kendi metnine sokmasına zemin hazırlamaktadır. Tasavvuf edebiyatı geleneğinin öncü isimlerinden olan Ahmed Yesevî bu yönüyle birçok şairi etkilemiş, düşüncelerini yazdığı şiirler ve bunları tüm İslam âlemine yayan diğer şairlerle Türk İslam coğrafyasına iletme fırsatı bulmuştur. Yunus Emre'ye bu çerçeveden bakacak olursak Yesevî'nin açtığı yolda ilerlediğini ve onu çok iyi özümsemiş olduğunu görmemiz zor değildir.

1. Metinlerarasılık

20. yüzyılın başlarından itibaren araştırmacılar edebi metinleri daha derinlemesine anlama çabasına girişmişlerdir. Bunun sonucu olarak metindilbilim, metinbilim, metinanaliz ve bunun gibi çeşitli kollarla belli araştırma alanları oluşturulmuştur. Metinlerin içinde saklı özü, gizli yönelimleri, gizli mesajları, açık veya gizli alıntıları ortaya çıkarma isteğinin sonucu olarak bu alanlar kendine gelişim alanı bulmuştur. Birçok araştırmacının ilk sorunu metin ve metinselliğin unsurları olmuştur. İşte bu noktada metinlerarasılık gün yüzüne çıkmıştır. Araştırmacının birleştiği nokta metinlerarasılığın metinselliğe giden yolda işlevsel olduğudur. Metinlerin kendinden önce yazılmış ya da çağdaşı metinlerle kurduğu ilişki, metinlerin metinselleşmesine yardımcı olduğu yönünde görüş birliğine varılmıştır.

Her ne kadar kuramsal olarak 20. yüzyılda ortaya çıksa da uygulamada en eski yazılı edebi ürünlerden beri var olan metinlerarasılık (intertextuality) kavramı, kaynağını Mihail Bahtin'in söyleşimcilik (dialogism) kuramından alır. Bahtin'in düşüncesi, metnin önceki metinlerle, daha önceden yazılmış, söylenmiş olanlarla sosyal çevreyle, tarihle ilişki içerisinde olduğudur. Bahtin'e göre her söylem başka bir söylemle çakışır. Yine Bahtin'e göre saf metin bulunmamaktadır (Şahbaz 2012: 5). İşte onun bu görüşleri metinlerarasılık kuramının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Julia Kristeva'nın *Semeiotike* (1969) adlı kitabı sayesinde Fransız aydınları Bahtin'den haberdar olur. Bu kitapta Kristeva, Bahtin'in görüşlerinden yola çıkarak metinlerarasılık kuramını oluşturur. Kuramın savunduğu temel düşünceler şöyledir: "Her metin birçok metnin kesişme noktasında yer alır. Yazar bunu belirtir veya belirtmez ama alıntı yapmayan metin yoktur. Metinlerde insanlar gibi sosyalleşirler. Kendi aralarında bir haberleşme bağı bulunmaktadır. Her metin bir alıntılar mozaiği olarak yapılır; her metin bir başkasının emilimi ve değişimidir. Tek başına bir metin yoktur" (1980: 65-66). Kısacası "Güneş altında söylenmemiş söz yoktur. İşte bu, metinlerin diğer metinlerden alınan alıntılarla geliştirildiğini savunan, bu alıntıları gün yüzüne çıkarmaya uğraşan kuram metinlerarasılıktır.

Birçok yazara göre metin salt yazılı ürün değildir. Bu nedenle metinlerarasılık, sadece edebiyat içi ilişkilerle sınırlı da değildir, edebiyatla sanatın her dalı ve popüler kültürün bütün ürünleri arasında da metinlerarası ilişki görülebilir ve bu nedenledir ki metinlerarasılık hayatın her alanında vardır. İnsanın sosyal varlık olması demek birbirine benzetmek, birbirimizin iyi ya da kötü yanlarını taklit etmek demektir. Bu nedenle metinlerarasılık hayatımızın bir parçasıdır. Böyle geniş bir ilişki ağının metne katkısı, anlamın zenginleşmesi, okurun

başka metinlerle olan çağrışımları hissetmesi, hazı arttıracak etkenler arasında da sayılabilir. Okurun durumu tespiti demek aynı anda birden başka düşünceye yelken açması, çoğul düşünmesi demektir. Yine bu alıntılar kötü emellerle yapılmadığı sürece metnin kalitesine arttıracak unsurlar arasında yerini alacaktır.

Birçok metinbilim araştırmacısı bu kuramı çok önemli bir yere koyar. Hatta bir kısım araştırmacı metinlerarasılık kuramını metin olmanın genel koşullarından sayar. Bu alanın duayen isimlerinden de Beaugrande ve Dressler, bir metnin metin olma özelliği taşıması için barındırması gereken unsurlardan biri olarak metinlerarası ilişki kurmayı göstermiş, metinlerarasılığı okur temelli bir ölçüt olarak almışlar, bu durumu şöyle açıklamışlardır: “Bir metnin taşıması gereken dört ayrı ölçütten söz edilir. Tüm bu ölçütler alan yazınında metinsel-lik ölçütleri olarak adlandırılır. Bu ölçütler bağdaşıklık (cohesion), tutarlılık (coherence), amaçlılık (intentionality), kabul edilebilirlik (acceptability), bilgisellik (informativity), durumsallık (situationality) ve metinlerarasılık (intertextuality) ölçütleridir. Metin birliklerinin bir araya gelerek oluşturdukları bütünün bir metin olarak nitelenebilmesi için bu ölçütleri karşılaması beklenir. Bu ölçütlerin ilk ikisini oluşturan bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri, metin düzeyine ilişkin ölçütlerdir. Diğerleri ise okur temelli ölçütlerdir” (1981). Edebi bir eser yazılmaya başlandığı ilk andan itibaren yazar hayat boyunca edindiği tecrübelerini ve okumayla edindiği bilgi birikimlerini kullanmaya başlar. Bu durum sadece edebi eserlerde değil içinde yazın faaliyeti olsun olmasın her durumda geçerlidir. Yazar yazdıklarını salt kendisi oluşturmaz. Yazıya başladığı ana dek öğrendikleri, duydukları, hayata bakış açısı yani ideolojisi yazarı bilinçli olarak ya da bilinçsiz olarak yönlendirir. İşte her türlü açık veya kapalı alıntılarla oluşmuş bir metnin kendisinin çağdaşı olan ya da olmayan ortaya konulmuş ya da söylenegelmiş diğer metinlerle ortaya koyduğu ilişki, bağ, iletişim hatta metinler arası dönüşüm ve gelişimlere verilen ad metinlerarasılıktır. Batı dillerinde kullanıldığı hali ise “intertextuality”dir. Farklı disiplinlerce farklı şekilde birçok tanımla yapılmıştır fakat asıl vurgu yapılan nokta her daim bir metnin oluşum safhasını bitirdikten sonra o metine değin oluşturulmuş öncel metinlerle bağlantısı ve ilişkisidir (Şahbaz 2012: 16).

Edebiyat eserinin oluşmasında yazarın okumayla edindiği sanat ve bilgi donanımının büyük payı olduğu, pozitivist edebiyat kuramından bu yana biliniyor ve bunun niteliği belirlenmeye çalışılıyordu. Pozitivizmin bir nedensellik ilkesiyle yazarın aileden ve çevresinden getirdiklerinin yanında okuyarak edindiklerini de ortaya çıkarırken daha sonraki edebiyat bilimi kuramlarında bu husus arka plâna itilmiş, yazar değil, edebiyat eserine yönelinmiştir. İşte esere yönelip yine de başka eserlerle bağ konusunu önemseyen yeni kuram, “intertextualite” (metinlerarasılık) teorisi (Aytaç 1999: 135-136).

Gerard Genette, metinlerarasılığı, “iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani biçimsel olarak ve çoğu zaman, bir metnin başka bir metnindeki somut varlığı” olarak tanımlar (Aktulum 2000: 83). Her yazınsal ürünün bir alıntılar, bir kişikeler bütünü olduğunu, parçaların yeni bütün içerisinde birleştirilerek özgün yeni bir metin elde edildiğini göstermek kuramı

anlamada gerekli olabilecek bir başka önemli unsurdur. Bu söylenenler göz önünde bulundurulursa, denilebilir ki metinlerarası olmayan herhangi bir metin yoktur. Her metin kendi geleneğinin getirdiği alt yapıtlardan beslenir. “Önceleri metinler, çoğunlukla tarihe, yazara, yazarın psikolojisine, erklerine göre ele alınıyordu. Ancak sonradan, söylemlerin üst üste geçtikleri, yapıların üst üste gelerek birbirleriyle karıştıkları, her yazınsal metnin aslında ‘çoksesli’ özellikte olduğu, metnin ve anlamın büyük ölçüde önceki metinlerden gelen kesitlerin iç içe geçmelerine bağlı olarak üretildiği savı ileri sürülerek yeni bir metin tanımı ve anlayışı ortaya çıkmıştır” (Aktulum 2000: 7). Mehmet Önal, *En Uzun Asrın Hikâyesi* adlı eserinde bu konuya şöyle değinir: “Bir edebi metinde en önemli yan, başka metinlerle o metin arasındaki ilişkidir” (1999: 171).

2. Ahmed Yesevî Ve Yunus Emre

Türkler arasında ilk tarikat kurucusu olarak bilinen ve yaşadığı yüzyıldan itibaren halkın üzerinde derin etkiler bırakan ilk sufi Hoca Ahmed-i Yesevî’dir (Mengi 2004: 34). Müslümanlığı kabul eden Türk dünyasında yaygınlaşmaya başlayan tasavvuf cereyanı, İslamlaşan unsurlar içerisinde rağbet görmüştür. Hoşgörü ve barış mesajları, oluşumunun ana unsurunu teşkil eden bu tarikatlar, İslam’ın hızlıca yayılmasında etkin rol oynamıştır. Yesevî tarikatı Hoca Ahmed Yesevî’nin bu kucaklayıcı tutumuyla Anadolu da dâhil tüm Türk dünyasında sempatiyle karşılanmıştır. Anadolu’nun İslamlaşmasında öncü kuvvetler olan alperenler de bu düşünce doğrultusunda gelmiş ve halkla kucaklaşmışlardır. Gittikleri yerlerde kurdukları vakıflarla halkla iç içe yaşamışlardır. Özellikle Moğol istilasından sonra harap durumdaki Anadolu’ya gelen Yesevî erenleri halkın kara gününde yanlarında olmuştur. Aynı zamanda yerleşik hayata geçiş, şehirlerin bayındır hale gelmesi gibi konularda bu erenler ve kurdukları vakıflar etkin rol oynamıştır. Yesevî’ye göre insanın manevi yönünü belirleyen gönüldür; gönül kırmamak üzerinde ısrarla durulmuştur. Hoca Ahmed Yesevî sanat yapmak gayretinde bulunmamış, inancına dayanan samimiyeti ile halka tesir etmiştir (Pekolcay, 1997: 19). Bu samimiyet ve birleştirici duruş, tüm tasavvuf erenlere zuhur etmiştir. Kardeşlik, barış, Tanrı sevgisi ve onun getirisi olarak insan sevgisi anlayışı, İslam’ın gülen yüzünü halka göstermiş bununla birlikte gönüller sevgiyle fethedilmiştir. İşte bu bayrağı taşıyan gönüllerin fatihi, sevgi insanının Anadolu’ya yansıması da Yunus Emre ve Hacı Bektaş Velî olmuştur.

2. 1. Ahmed Yesevî ve Yunus Emre’nin Benzer Yönleri

Yaşam tarzları, göçebe ve yerleşik hayatta bambaşkadır. Tasavvuf erenleri özellikle alp tipinin bir devamı niteliğindeki göçer halka karşı yerleşik tarzı seçmiş köylü halkın yanında olmuşlardır. Hoca Ahmed’in felsefesinin takipçisi olan Yunus da bu yoldan gitmiştir. Kaplan bu durumu şöyle açıklar: “Göçebe ahlaki bir gurur ve tahakküm ahlakıdır. Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanları son derece mağrur insanlardır. Köylü ahlaki tevazu ahlakıdır. Yunus akıncı

- göçebeye karşı, toprağa bağlı uysal ve sulhperver köylü ahlakını müdafaa eder. Köylüye bu yapıyı veren topraktır. Kendinden üstün kuvvetler karşısında bulunan köylü çekingen ve sabırlıdır. Köylü halk kendine toprağı örnek olarak alır" (1955: 49).

Yunus bir ozan olarak tanınsa da Yunus'un ölmeziğini sağlayan asıl öge, onun felsefesi ve hayata farklı bir pencereden bakışıdır. Kuşkusuz Yunus'un felsefesini yorumlamak ve anlatmak için ciltler doldurmak gerekir. İşte bu duruş ve görüş tarzının temelleri Türkistan'da Yesevî ile birlikte atılmıştır. Bu ortak duruş tesadüf değil, aksine bilinçli bir birikimin sonucudur. Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin etki alanının genişliğini de göstermektedir denilebilir. Yunus'ta bunların tesiri açıkça görülmektedir. Ortak dünya görüşü ortak duruşu getirmiştir. Mine Mengi, özellikle ilahi tarzında yazdığı şiirlerde gerek şekil özellikleri gerekse konu bakımından Hoca Ahmed Yesevî'nin şiirlerini andırıldığını bir nevi Yesevî'nin hikmet geleneğinin Anadolu'daki takipçisi görünümünde olduğunu belirtmiştir. Onu Ahmed Yesevî'den farklı kılan özellik olarak ilahilerindeki coşkun lirizm, heyecan yanı ağır basan ve daha etkileyici bir özelliğe sahip olmaları diye nitelendirir (Mengi 2004: 62). Onun şiirlerindeki coşkun lirizm ve barışçıl söylemi, bir yönden bakıldığında ezilen köylü halkın yanında bir duruştur. Göçer halk ile yerleşik halkın yaşam tarzı o denli farklıdır ki; benzetme unsurları bile birbirinden farklıdır. Hoca Ahmed Yesevî'nin şiirlerinde de önemli bir yer tutan bitkiler dünyası göçer toplum için çok da ifade yüklü bir kavram değildir. Bunun nedeni göçebe devrinin ideal insanı olan alp tipi ile yerleşik İslami devrin ideal tipini temsil eden Veli ve Derviş arasında derin bir tezat vardır. Birincisi dışa müteveccih (extroverti) olduğu halde, ikincisi içe müteveccih'dir (introverti). Birincisinde maddi kuvvet, ikincisinde manevi kuvvet fikri hâkimdir. Semboller ve imajlar da bu iki medeniyet tarzı ve ideal insan tiplerine göre değişmekte, göçebe - avcı aktif tipi hayat ve insan görüşü daha ziyade *Hayvan* temi, ikinci - bağcı pasif tipi ise umumiyetle *Nebat* temi etrafında teşekkül etmektedir (Kaplan 1955: 46).

Daha sert koşullarda yaşamaya alışmış göçer toplumlar buna bağlı olarak hayat olarak daha sert bir mizacın takipçileridir. Böyle bir ortamda İslam ve hoşgörü faktörlerini bir araya getirerek hem toplumsal uzlaşa hem de barışın teşkili hususunda Yunus Emre ve Yesevî'nin ortak görüşleri işlevsel olmuşlardır.

Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin yazdıkları şiirlerdeki benzer noktalara değinecek olursak; Kuran ve sünnete bağlılık konusundaki görüşleri, şariat ve tarikat irtibatı konusundaki görüşleri, tasavvuf ve tarikat anlayışları, nefsin insana koyduğu engeller ve nefsi yenmede asıl gücün ilahi aşk olduğuna dair inançları, halk sevgisi ve halka hizmet konusundaki düşünceleri, gönül güzelliği ve kalbe giden yolun iyilikten ve barıştan geçtiği vb. örnekleri vermek mümkündür.

Bunca benzerlik bu iki düşünce adamın yalnızca fikrî alanda değil edebî alanda da birçok ortak noktada kesişmelerini ve benzeşmelerini ortaya koymaktadır. İşte tam bu anda da metinlerarasılığın inceleme alanına dâhil olurlar.

2.1.1. Yunus Emre'nin Ahmed Yesevî'den Alıntılıdığı Şiiri

"Tasavvuf Edebiyatı, din tasavvuf ağırlıklı olup daha çok halk edebiyatı hece vezniyle bazen de aruzla şiirlerin yazıldığı edebiyattır" (Mengi 2004: 11). Tasavvufi edebiyatta da her şairin bilmesi gereken belli başlı kural ve kaideler bulunmaktadır. Bu, şair olmanın ilk şartıdır. Her şair kendi yoğunlaştığı sahanın gereklerini bilmeli diğer şairlerin şiirlerine hâkim olmalıdır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin 11. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı düşünülmektedir. Yunus Emre'nin ise 13. yüzyılın ikinci yarısı ve 14. yüzyılın başlarında yaşadığı kaynaklarca belirtilmektedir (Mengi 2004: 34-60). Yaşadıkları tarihler ve yazdıkları coğrafyayı göz önüne alarak bu iki düşün adamının şiirlerine bakalım:

1

İşking kıldı şeyda meni
Cümle âlem bildi meni
Kaygum sensen tüni küni
Menge sen ok kerek sen

2

Közüm açtım seni kördüm
Gül köngülni senge bedrim
Uruglardan terkin kıldım
Menge sen ok kerek sen

3

Sözlesem men tilimdesen
Közlesem men közümdesen
Könglümde hem canımdasan
Menge sen ok kerek sen

4

Alimlerde kitap kerek
Sufilerde mescid kerek
Mecnunlarga Leyla kerek
Menge sen ok kerek sen

5

Feda bolsın senge canım
Töker bolsang benim kanım
Men kulingmen sen sultanım
Menge sen ok kerek sen

6

Hace Ahmed benim atım
Tüni küni yanar otım
İki cihanda ümidim
Menge sen ok kerek sen
(*Divan-ı Hikmet* 1992: 159)

Günümüz Türkçesine aktarımı;

1

Aşkın kıldı şeyda beni
Cümle âlem bildi beni
Kaygım sensin gece gündüz
Bana sen gereksin sen

2

Gözüm açtım seni gördüm
Gül gönlümü sana verdim
Kötülükleri (zehirleri) terkettim
Bana sen gereksin sen

3

Söylesem ben dilimdesin
Gözlesem ben gözümdesin
Gönlümde hem canımdasın
Bana sen gereksin sen

4

Âlimlere kitap gerek
Sufilere mescit gerek
Mecnun'lara Leyla gerek
Bana sen gereksin sen

5

Feda olsun sana canım
Benim kanımı döker olsanda
Ben kulum ben sultanım
Bana sen gereksin sen

6

Hoca Ahmed benim adım
Gece gündüz yanar odum
İki cihanda ümidim
Bana sen gereksin sen

Yukarıda da değinildiği üzere Hoca Ahmed Yesevi 12. yüzyıl şairi ve mutasavvıfıdır. Yesevî'nin hikmetleri özellikle 13. yüzyılın başından itibaren Selçuklu akınlarıyla Anadolu sahasına gelmiş ve yine daha önce söylediğimiz gibi Anadolu'da tekke edebiyatının doğuşunda ve dini-tasavvufi ruhun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yunus Emre'yi yetiştirecek olan düşünce ortamı ve edebi ortamı hazırlamıştır (Mengi 2004: 36). 13. yüzyılda yaşamış olan Yunus Emre aradaki mesafelere bakılmaksızın metinlerarası alış verişte bulunmuş Ahmed Yesevi'nin şiirini Anadolu Türkçesinde tekrar yazmıştır.

1

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü
Bana seni gerek seni

2

Aşkın, âşıklar öldürür.
Aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni

3

Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endişem
Bana seni gerek seni

4

Sufilere sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leyla gerek
Bana seni gerek seni

5

Eğer beni öldüreler
Külüm göğsü savurular
Toprağım anda çağırır
Bana seni gerek seni

6

Yunus durur benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni
(Özmen 1995: 110)

Görüldüğü üzere bu iki şiir birbirine yoğun bir benzerlik göstermektedir. Hem vurgusu hem anlamı hem de şekil itibarıyla iki özdeş metin niteliğindedirler. Şimdi bu iki şiirin barındırdığı metinlerarası unsurları göstermeye çalışalım.

2.1.1.1. Kolaj

Metinlerarası ilişkilere göre kolaj (Collage), bir metne ait parçaların başka bir metne taşınarak oraya yapıştırılmasıyla yeni bir birleşim düzeni içerisine sokulmasıdır. Alınan parçalar hem alt metne ait özellikler taşırlar, hem de üst metindeki diğer parçalarla birlikte yeni anlamlar üretirler. Kolajda, bir metinden diğerine yapılan bir aktarım söz konusu olduğu için bu yönüyle alıntıya da benzer (Aktulum 2000: 222, 227-228, 235). Yunus Emre, Yesevî'ye ait olan parçaları kolaj yöntemiyle başka bir metne ait olan parçayı kendi metnine yerleştirmiştir. 4 numaralı dörtlülere baktığımızda Yunus'un bunu nasıl yaptığını görmekteyiz.

2.1.1.2. Çeviri

Yukarıdaki metinlerde biçimle ilgili değişiklikler yapılırken kullanılan en sık yöntem çeviridir. Bir dilden başka bir dile alıntılanan metin, metne anlamsal yönden zenginlik katar (Aktulum 2000: 143). Şair okuyucuya birden çok metinde aynı andan gezinme fırsatı sağlar. Bu iki metnin birçok noktasında anlamsal olarak kesiştiğini görüyoruz. Hoca Ahmed Yesevî Doğu Türkçesiyle yazmıştır, Yunus Emre ise Anadolu Türkçesiyle. Bu yüzden şair alıntılanmak istediği kısımları öncelikle Anadolu Türkçesine aktarmıştır. Özellikle her dördüğü son mısrası çeviri yönteminin bu şiirde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu bize göstermektedir. Şiirin ana mesajı bu mısrayla verilmektedir. Yunus ana mesajını görüldüğü üzere Yesevî'nin dizesi üzerine kurmuştur. Yine ilk beyitten itibaren Yesevî'nin kullandığı sözcüklere eş anlamda diyebileceğimiz sözcükler kullandığını görmemiz zor olmayacaktır.

2.1.1.3. Anırtırma

Metinler arası alış verişi ve iletişim işleminin gerçekleşmesine olanak sağlayan bir başka yolda anırtırma kullanımıdır. Anırtırmanın (Allusion) tespiti için asli görevli okuyucudur. Eğer okuyucunun bilgi dağarcığı yapılan anırtırmalara yetecek düzeyde değilse yazarın vermek istediği mesaj yerine ulaşmayacaktır. Bu yönüyle anırtırmanın pek de açık bir metinlerarası işlev olduğundan söz edilemez. Mazmunların kullanımı telmih unsurlarının kullanımı anırtırmanın kullanım alanına girer. Metinde Mecnun ve Leyla gibi ortak telmih unsurları, anırtırmaların görüntüsüdür.

2.1.1.4. Öykünme

Öykünme diğer adıyla pastiş veya taklit; bir yazarın başka bir yazarın metnini alıp onu yazarın biçimsel özelliklerini kendi metnine uyarlamaya çalışma çabasıdır. Öykünmede göndergeler kesindir. Yazarın taklit ettiği metin ve taklit sonucu elde edilmiş yeni metin bu göndergenin bileşenleridir. Öykünmede taklit edilen yalnızca metnin biçimsel özellikleriyle sınırlı değildir. Yazar elindeki metnin konusunu, oluşturulma aşamasındaki yolu da taklit edebilir. Genel olarak öykünmeler metni değil metnin biçimini taklit eder (Şahbaz 2012: 41). Yukardaki metinlerin kafiye düzenleri aynıdır 4 + 4 hece vezniyle yazılmışlardır. Tam kafiye ve rediflerin benzerliği de bir başka ortak noktadır.

Sonuç

Günümüzde hala beğeniyle okunan, yazdıklarıyla kendinden asırlar sonra bile anılan sufi şair Yunus Emre daha nice nesil okunmaya devam edecektir. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki hareketle metin incelemede yeni bir soluk katmış olan metinlerarasılık kavramı şairlerin daha iyi anlaşılması açısından önemli bir yere konulmuştur. Her ne kadar bu unsurları zaman zaman anlamak çok zor bir hal olsa da, bunların anlaşılması demek, okunan metindeki hazın da artması anlamına gelecektir. Üzerine yazı yazılan bu iki şiirin seçilmesindeki

asıl sebep fark edilmesi kolay oluşudur. Yine Yunus'un bu şiirindeki Hoca Ahmed Yesevî katkısının göz ardı edilmesini önleyerek onunda hakkını yâd etmektir. Bu iki şairde hem çağdaşlarını hem de kendinden sonra gelen birçok şairi etkilemişlerdir. Bu etkileşim doğal olarak onların birçok metne mısraları vasıtasıyla katıldıkları anlamına gelir. Bir metnin başka bir metinde nesilden nesile yaşaması da diyebileceğimiz bu durumu karşımıza çıkarmaktadır.

Yazdıklarıyla Türk insanının kalbinde yer etmiş, Anadolu halkına, özellikle onların hayatı algılayışlarına yaptığı katkı aşikâr olan Yunus'un nasıl bir alt yapıya sahip olduğu, düşüncesinin nereden gelip nereye gittiği, böyle metinlerarası çalışmalarla ortaya konacaktır. İster nazire densin ister metinlerarasılık diye anılsın, böyle kullanımlar şairin özgüne ulaşmada kullandığı en büyük yardımcılarıdır. Şairlerin başka şiirlerden parçalar kullanması bu yönüyle bir bakımdan pratik sahası, diğer bakımdan da kendini bulmalarına yardımcı, yol göstericilerdir de denilebilir. Metinlerarasılık, intihal yapılmadığı sürece; yani şair, sanatsal bir amaç gütmeksizin bir metni tamamen kendininmiş gibi kullanmadığı sürece, metni zenginleştiren bir unsurdur. Bu yönden de postmodernist yazıların genel tavrı olan metinlerarası kullanımın hangi durumlarda intihal kapsamına gireceği araştırmacılar arasında hala tartışma konusudur.

Kaynaklar

- Aksan, Mustafa, Yeşim Aksan (1991). "Metin Kavramı ve Tanımlar." *Dilbilim Araştırmaları*, 90-104.
- Aktulum, Kubilay (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki.
- Aytaç, Gürsel (1999). *Genel Edebiyat Bilimi. İnceleme-Araştırma*. İstanbul: Papiüs.
- de Beaugrande, Robert, Wolfgang Dressler (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman Linguistics Library.
- Kaplan, Mehmet (1955). "Yunus Emre ve Nebatlar." *Türkiyat Mecmuası*, c. 12, s. 49.
- Kristeva, Julia vd. (1980). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Colombia University.
- Mengi, Mine (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Önal, Mehmet (1999). *En Uzun Asrın Hikâyesi –Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım*. Ankara: Akçağ.
- Özmen, İ. (1995). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi. c. I, (13. yüzyıldan 16. Yüzyıla kadar)*, Ankara: Saypa Yayın Dağıtım.
- Pekolcay, A. Necla (1997). "Hoca Ahmed Yesevî'den Yunus Emre'ye Uzanan Müşterek İnanç İzleri." *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3: 19-30.
- Şahbaz, Mehmet Güneş (2012). *Örneklerle Metinlerarasılık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adama Mizkiewicz Üniversitesi. Poznan.